

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА**

**Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії**

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Середньовічна Європа (V–XV ст.): проблеми термінології

Рівень вищої освіти – перший (бакалавр)

Освітня програма «Історія та археологія»

Спеціальність В9 Історія та археологія

Галузь знань – В Культура, мистецтво та гуманітарні науки

Затверджено на засіданні
кафедри всесвітньої історії,
протокол № 1 від 26 серпня 2025 р.

м. Івано-Франківськ – 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Середньовічна Європа (V–XV ст.): проблеми термінології
Викладач (-і)	доктор філософії, асистент Кардаш Остап Назарович
Контактний телефон викладача	Viber, Facebook, Месенджер (Ostap Kardash) +380954145648
Е-mail викладача	ostap.kardash@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний/заочний
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС (90 годин)
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	Щовівторка, 15:00 – 16:00
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p>Навчальна дисципліна „Середньовічна Європа (V–XV ст.): проблеми термінології” впорядкована на основі освітньої програми та має на меті ознайомити студентів зі специфікою та методикою використання історичної (джерельної) термінології в сучасній медієвістиці та історичній науці в цілому. У центрі уваги – актуальні і дискусійні методологічні проблеми, пов’язані з історико-географічною термінологією (офіційними назвами європейських держав і династій, регіонів і їхніх меж), офіційними титулярними окресленнями володінь західно- та центральноєвропейських правителів, соціально-економічною номенклатурою середньовічних феодальних суспільств Європи, своєрідними церковними дефініціями, термінами зі сфери європейського культурного життя, різноманітними термінологічними аспектами історії середньовічної Русі (X–XIV ст.), які, зазвичай, протиставлені поширеним історіографічним найменуванням в модерних історичних судіях.</p> <p>Ключовою у впорядкуванні програми навчальної дисципліни, насамперед, стала участь у міжнародній науковій конференції серії “<i>Colloquia Russica</i>” – “<i>Середньовічна Русь: проблеми термінології</i>” (25–27 травня 2017 р.) на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Національного заповідника “Давній Галич”, а також участь стипендійній програмі Республіки Польщі для молодих науковців (<i>Studium Europae Wschodniej</i>), завдяки якій упродовж 2019–2020 рр. було проведено ґрунтовну евристичну роботу в польських бібліотеках, музеях та архівних установах з метою пошуків історіографічних, джерельних і методологічних матеріалів до вивчення проблематики курсу. Програмне оформлення та впорядкування навчальної дисципліни уможливили також підготовка і захист кваліфікаційної дипломної роботи «<i>Процес християнізації на землях карпатських хорватів і віслян VII–X ст.</i>» на базі Ягеллонського університету (16 червня 2020 р.), а також дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія на тему «<i>Латинська та кирило-мефодіївська церковні традиції IX–XI ст.: східний фронтір канонічного протистояння</i>» 12 січня 2024 р., в яких автором порушувалися, зокрема, ключові проблеми історико-географічної та еклезіальної термінології у медієвістичних студіях. Стажування на базі Ягеллонського університету у 2019/2020 навчальному році (прослуховування курсів “<i>Середньовічна культура: вибрані аспекти</i>”, “<i>Вибрані проблеми теорії історії</i>”, “<i>Філософія історії</i>”) в рамках згаданої програми сприяло засвоєнню іноземного дидактичного досвіду та методики викладання дисциплін із суміжною тематикою у вищій школі. Програма курсу містить найважливішу, на думку упорядника, інформацію з історіографії та концептуальних проблем методології історії середніх віків, а теми лекційних занять, семінарів, самостійної роботи розраховані як на студентів спеціальності В9 Історія та археологія, так і А4.03 Середня освіта (Історія та гр. ос.).</p>	

3. Мета та цілі навчальної дисципліни

Мета: сформувати у студентів комплекс професійних знань, умінь і навичок використання наукової та історичної термінології у професійній діяльності; поглибити і систематизувати раніше набуті знання з джерелознавства, історіографії та методології історії Середніх віків (V–XV ст.); систематизація знань з про сучасні тенденції розвитку вітчизняної та зарубіжної медієвістики.

Завдання: сформувати загальні та професійні компетентності, пов'язані з вирішенням стандартних і нестандартних комплексних завдань у сфері обраного фаху, а також практичні навички застосовувати набуті знання у професійній діяльності.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК)

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати

науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.
 ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.
 ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.
 ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.
 ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.
 ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	10
семінарські заняття / практичні / лабораторні	20
самостійна робота	60

Ознаки курсу

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
8	В9 Історія та археологія	4	вибірковий

Тематика навчальної дисципліни

Тема	кількість год.		
	Лекції	сем. заняття	сам. роб.
Тема 1. Вступ до курсу	2		2
Тема 2. Анонімний «Баварський географ» та «Орозій» короля Альфреда (кін. IX ст.). Проблеми термінологічного окреслення та локалізації народів Європи раннього Середньовіччя	2	4	8
Тема 3. Історико-географічна термінологія: офіційні найменування європейських династій, держав і регіонів у V – XV ст.		2	8
Тема 4. “Молодша” чи Центрально-Східна Європа? Проблема дефініцій	2	2	4
Тема 5. Поняття «кордонів» у середньовічному європейському просторі (<i>limes, fines, termini, frons</i>): методико-термінологічні аспекти	2	2	6
Тема 6. Особливості середньовічної титулатури європейських володарів V–XV ст.: термінологічний аспект проблеми		2	6
Тема 7. Соціально-економічна номенклатура феодального суспільства в Європі кін. VII–XV ст.: суспільні стани, верстви населення, община, бенефіцій, феодал, лен, вотчина, держава (регіональні особливості).		2	6

Тема 8. Церковно-релігійна термінологія Середньовіччя: еклезіальні традиції, обрядовість, ієрархія та система управління.	2	2	6
Тема 9. Історичні дефініції середньовічної європейської культури і ментальності: <i>divinum, mirabilis, magicus, miraculus, visio, insomnis, exemplum, fabulum, gesta</i>		2	6
Тема 10. Проблеми історичної термінології середньовічної Русі (X–XIV ст.)		2	8
ЗАГ:	10	20	60

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	<p>Оцінювання дисципліни відбувається за 100-бальною системою. Поточний контроль знань і умінь студентів здійснюється шляхом обговорення та оцінювання виступів на семінарських заняттях, виголошення рефератів та презентацій індивідуальних завдань з подальшим накопиченням балів для отримання допуску до складання заліку. Навчальна дисципліна передбачає проведення письмових і тестових контрольних робіт за підсумками вивчення матеріалу теоретичного і практичного змістових модулів, та захисту індивідуального завдання у формі есе, реферування розділу монографії чи складання комплексного термінологічного словника з тематики курсу. Контроль самостійної роботи (КСР) у рамках теоретичного змістового модуля здійснюється у відповідні тижні шляхом тестувань. Оцінювання здійснюється відповідно до: Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (введено в дію наказом ректора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від 18 вересня 2024 р. №757).</p> <p style="text-align: center;">Шкала оцінювання</p> <table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <thead> <tr> <th>Університетська</th> <th>Шкала ECTS</th> <th>Національна</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>90 – 100</td> <td>A</td> <td rowspan="5">зараховано</td> </tr> <tr> <td>80 – 89</td> <td>B</td> </tr> <tr> <td>70 – 79</td> <td>C</td> </tr> <tr> <td>60 – 69</td> <td>D</td> </tr> <tr> <td>50 – 59</td> <td>E</td> </tr> <tr> <td>26 – 49</td> <td>FX</td> <td rowspan="2">незараховано</td> </tr> <tr> <td>0 – 25</td> <td>F</td> </tr> </tbody> </table>	Університетська	Шкала ECTS	Національна	90 – 100	A	зараховано	80 – 89	B	70 – 79	C	60 – 69	D	50 – 59	E	26 – 49	FX	незараховано	0 – 25	F
Університетська	Шкала ECTS	Національна																		
90 – 100	A	зараховано																		
80 – 89	B																			
70 – 79	C																			
60 – 69	D																			
50 – 59	E																			
26 – 49	FX	незараховано																		
0 – 25	F																			
Вимоги до письмових робіт	<p>Письмова контрольна робота: два розгорнуті завдання, що охоплюють питання лекційного матеріалу та семінарського блоку і передбачають широку і вичерпну відповідь. До письмових робіт відносяться також інші види неаудиторної роботи, котрі передбачають виконання індивідуального завдання – написання самостійного авторського твору (есе на одну із запропонованих тем, реферування розділу монографії чи розробка термінологічного словника в рамках проблематики курсу).</p>																			
Семінарські заняття	<p>Оцінювання знань та науково-пошукової роботи відбувається відповідно до національної шкали за таким принципом:</p>																			

	<p>- «<i>відмінно</i>» – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і буде відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;</p> <p>- «<i>добре</i>» – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;</p> <p>- «<i>задовільно</i>» – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;</p> <p>- «<i>незадовільно</i>» – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.</p>
<p>Умови допуску до підсумкового контролю</p>	<p>Допуск до підсумкового контролю передбачений за умови відсутності заборгованості за лекційні та практичні заняття, виконання всіх видів робіт, передбачених програмою навчальної дисципліни, наявності позитивних оцінок за семінарські заняття, контрольну роботу, індивідуальне завдання, КСР, опрацювання питань для самостійної роботи. Студент(-ка) допускається до підсумкового контролю (заліку) за умови набору не менше 50 балів (мінімальної позитивної підсумкової оцінки) за працю впродовж семестру.</p>
<p>Підсумковий контроль</p>	<p>Підсумковий контроль проводиться у формі заліку за результатами поточного контролю з усіх видів навчальної роботи. Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується як сума балів за роботу впродовж семестру і сумарно максимально становить 100 балів.</p>
<p>7. Політика навчальної дисципліни</p>	
<p style="text-align: center;">Академічна доброчесність</p> <p>Викладач і здобувачі освіти повинні дотримуватися «Положення про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» та Кодексу честі ПНУ https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/</p> <p style="text-align: center;">Відвідування занять</p> <p>Відвідування лекційних і семінарських занять є обов'язковим. Активна участь у роботі семінарів є обов'язковою і може відбуватися в таких формах: виступ, участь у дискусії, презентація тощо. Політика курсу передбачає самостійне опрацювання питань пропущеного лекційного чи</p>	

семінарського заняття, співбесіда з них у години, відведені на щотижневі консультації.

Неформальна освіта

Можливість зарахування результатів неформальної освіти регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора № 672 від 24.11.2022 р.) <https://nmv.pnu.edu.ua/wpcontent/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf>

8. Рекомендована література

1. Балух В. О. Візантиністика. Курс лекцій. Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. 606 с.
2. Блок М. Апологія історії або ремесло історика. Київ : Laurus, 2018. 144 с.
3. Блок М. Феодальне суспільство / пер. з франц. В. Шовкуна. Київ : Всесвіт, 2002. 528 с. URL: <http://litopys.org.ua/bloch/blo.htm>
4. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Книга 1: Простір та історія / перекл. з франц. С. Глухової. Київ : Вид-во Жупанського, 2013. 368 с.
5. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Книга 2: Люди і речі/ перекл. з франц. С. Глухової. Київ : Вид-во Жупанського, 2017. 472 с.
6. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Книга 3: Люди і речі/ перекл. з франц. С. Глухової. Київ : Вид-во Жупанського, 2014. 232 с.
7. Войтович Л. «Баварський Географ»: Спроба локалізації слов'янських князівств в IX столітті. *Średniowiecze Polskie i Powszechnie* / red. I. Panić, J. Sperka. Katowice : Wyd-wo Uniwersytetu Śląskiego, 2010. Т. 2 (6). S. 35–66.
8. Войтович Л. «Баварський географ»: проблеми локалізації слов'янських племен. *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 2008. Вип. 57. С. 42–62.
9. Войтович Л. «Баварський географ»: спроба етнолокалізації населення Центрально-Східної Європи IX ст. *Український історичний журнал*. Київ, 2009. Вип. 5 (№ 488). С. 12–34.
10. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. 649 с. URL: <http://litopys.org.ua/dynasty/dyn.htm>
11. Войтович Л. Прикарпаття в другій половині I тисячоліття н. е.: найдавніші князівства. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2010. Вип. 45. С. 13–54.
12. Войтович Л. Чи була Русь державою? *Theatrum Humanæ Vitæ. Студії на пошану Наталі Яковенко*. Київ : Laurus, 2012. С. 95–107.
13. Войтович Л. Феодалізм в українських землях: проблеми існування та періодизації. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. Збірник наукових праць*. Львів, 2008. Вип. 9. С. 30–40.
14. Войтович Л. В., Домановський А. М., Козак Н. Б., Лильо І. М., Мельник М. М., Сорочан С. Б., Файда О. В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / за ред. С. Б. Сорочана, Л. В. Войтовича. Львів : Апріорі, 2011. 880 с.
15. Волощук М. М. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції / відп. ред. Л. В. Войтович. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 496 с.
16. Волощук М. «Русь». Що варто знати про цей термін? *Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах*. Ямгорів, 2014, Ч. 24–25. С. 300–305.
17. Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле / перекл. з пол. та англ. В. Склокіна. Київ : Ніка-Центр, 2012. 264 с.
18. Історія європейської ментальності / за ред. П. Дінцельбахера. 2-ге видання, доповнене. Перекл. з нім. В. Кам'янець. Львів : Літопис, 2019. 632 с.

19. Історія європейської цивілізації / за ред. У. Еко. Харків : Фоліо, 2018. Т. 4 : Середньовіччя. Варвари. Християни. Мусульмани. 698 с.; Т. 5 : Середньовіччя. Собори. Лицарі. Міста. 667 с.
20. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. Навчальний посіб / В. М. Литвин, В. І. Гусєв, А. Г. Слюсаренко та ін. Київ : Вища школа, 2002. 430 с.
21. Кардаш О. Каролінзькі земельні дарування Баварській Церкві як засіб колонізаційного та місіонерського освоєння «Молодшої Європи» (перша половина – середина IX ст.). Частина 1. *Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 2021. Ч. 34. С. 7–22.
22. Кардаш О. Каролінзькі земельні дарування Баварській Церкві як засіб колонізаційного та місіонерського освоєння «Молодшої Європи» (перша половина – середина IX ст.). Частина 1. *Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 2022. Ч. 35. С. 11–23.
23. Кардаш О. Н. Латинська та кирило-мефодіївська церковні традиції IX–XI ст.: східний фронтір канонічного протистояння: дис. ... д-ра філософії: 032 Історія та археологія / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2023. 413 с.
24. Крижановська О. О., Крижановський О. П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій: навчальний посібник. Київ : Либідь, 2006. 368 с.
25. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / перекл. з нім. А. Онишко. Львів : Літопис, 2007. 752 с.
26. Ле Гофф Ж. Середньовічна уява. Есеї / перекл. з франц. Я. Кравця. Львів : Літопис, 2007. 350 с.
27. Менцвель А. Антропологічна уява. Есе й нариси / пер. з польської О. М. Вознюк. Київ : Юніверс, 2012. 380 с.
28. Середньовічна Русь: проблеми термінології / за ред. М. Волощука, В. Нагірного. *Colloquia Russica. Series II. Vol. 4*. Івано-Франківськ ; Краків : Лілея-НВ, 2018. 355 с.
29. Топольський Є. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної на рації / пер. з пол. Н. Гончаренко. Київ : К.І.С., 2012. 400 с.
30. Чорновол І. Компаративні фронтири. Світовий і вітчизняний вимір. Київ : Критика, 2015. 376 с.
31. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ : Критика, 2007. 376 с.
32. Chrystianizacja “Młodszej Europy” / red. J. Dobosz, J. Strzelczyk, M. Matla. Poznań : Wyd-wo naukowe UAM, 2017. 318 s.
33. Curta F. Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250. New York : Cambridge University Press, 2006. 498 p.
34. Iwańczak W. Świadczenie historii? Średniowiecze w dziejopisarstwie Europy Środkowej dawniej i dziś. Kraków : Avalon, 2019. 325 s.
35. Modzelewski K. Barbarzyńska Europa. Warszawa : ISKRY, 2004. 517 s.
36. Modzelewski K. Studia wybrane z dziejów społeczeństwa, prawa i ustroju Europy wczesnośredniowiecznej / red. nauk. M. R. Pauk, A. Pieniędz. Warszawa : Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018. 514 s.

Викладач: Кардаш О. Н., доктор філософії, асистент кафедри всесвітньої історії